

BESZÉD,

MELYLYEL

A BUDAPESTI KIRÁLYI TUDOMÁNY-EGYETEM

REKTORI SZÉKÉT

ELFOGLALTA

Dr. FODOR JÓZSEF,

A VASKORONA-REND LOVAGJA, ORVOS-SEBÉSZDOKTOR, SZEMÉSZ- ÉS SZÜLÉSZ-
MESTER, A CAMBRIDGEI EGYETEMEN A JOGTUDOMÁNYOK TISZTELETBELI DOKTORA,
A KÖZEGÉSZSÉGTAN ÉS ORVOSI RENDŐRSÉG NY. R. TANÁRA S A KÖZEGÉSZSÉG-
TANI INTÉZET IGAZGATÓJA; A M. KIR. TUD. AKADEMIA RENDES-, A BELGA KIR.
ORVOS-AKADEMIA KÜL-, AZ ORSZ. STATISZTIKAI TANÁCS, AZ ORSZ. KÖZEGÉSZSÉGI
TANÁCS RENDES TAGJA; A FŐ- ÉS SZÉKVÁROSI TÖRVÉNYHATÓSÁGI BIZOTTSÁG, A
MAGYAR SZT.-KORONA ORSZÁGAI VÖRÖSKERESZT-EGYESÜLETE ORVOSI TANÁCSÁ-
NAK TAGJA; A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOS-EGYLET ALAPÍTÓ, A BUDAPESTI
FOGÁSZ-EGYESÜLET TISZTELETI, A KOLOZSVÁRI ORVOS-TERMÉSZETTUDOMÁNYI, A
NÉMET KÖZEGÉSZSÉGÜGYI TÁRSULAT RENDES TAGJA; A „SANITARY INSTITUTION
OF GREAT BRITAIN“ ÉS A „SOCIETY OF MED. OFFICERS OF HEALTH“, UGYSZINTÉN
„SOCIETÀ D'IGIENE FIORENTINA“, AZ „ASSOCIATION INTERNATIONALE POUR LE
PROGRÈS DE L'HYGIÈNE“ (BRUXELLES) TISZTELETI, A BELGA KÖZEGÉSZSÉGÜGYI
TÁRSULAT LEVELEZŐ, A „SOCIÉTÉ D'HYGIÈNE DE FRANCE“ KÜLTAGJA; A NEM-
ZETKÖZI HYG. CONGRESSUS ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGÁNAK RENDES TAGJA; A MAGYAR
KÖNYVKIADÓ TÁRSULAT S A KIR. M. TERM. TUD. TÁRSULAT ALAPÍTÓ TAGJA,
AZ ORSZ. KÖZEGÉSZSÉGI EGYESÜLET ALAPÍTÓ TAGJA ÉS ELNÖKE, AZ ORVOS-
TUDOMÁNYI KARNAK VOLT DEKÁNJA.

Tisztelt egyetemi közgyűlés!

Meghatva, megindulva állok önök előtt uraim. Egyetemünk, hazánk eme régi és szellemi életünkre, kulturánkra nézve legfontosabb közintézete, a folyó tanévre *rectorául* választott meg.

Ne gondolják, kérem, hogy fejembe szállott ezen állás fénye, vagy, mi több, talán hatalma. Tudom jól, hogy a mai világ az ő praktikus és tapasztalt számításával nem becsüli valami fényesre a rectori állást, és tudom azt is, hogy még a parlamentáris korszak is úgy megnyirbálta a rectornak hatalmát és befolyását, még egyetemi ügyekre nézve is, hogy az nem sokkal terjed többre, mint számadások és nyugták láttamozására s véleményező hatáskörű üléseken való elnöklésre.

Nem a fejembe szállott, t. közgyűlés, ez az állás, hanem a lelkemet melegíti át; a *tanár szívét* reszketteti meg bennem.

És miért? Megmondom.

Ezen egyetem tanárának ez az egyetem, rendszeren tanári bölcsője, de sírja is; számára ezen kívül, a nagy világon nincsen hely; és nincsen számára fényesebb dicsőség sem, mint ha a rectori széket, annyi jeles, tudós, magaslelkületi férfiú után betöltheti.

Hosszú idők óta egymást követik ugyan a rectorok egyetemünkön, és így számuk elég nagy: de mégis csak keveset érhet meg tanáraink közül ez a megtisztelés — és csak egyszer életében. Az aloë is — habár 100 évet él meg — csak egyszer virágzik. Virág a rectoróság a tanárnak, jól tudom, és semmi egyéb.

De ime azt is mondám: hogy egyetemünk tanára számára ezen egyetemen kívül nincsen hely. Nem jól mondottam, mert az nem törvény és tényleg gyakran van alóla kivétel; ámde ki is jelentem, mint egyéni véleményemet, hogy káros a gyakori kivétel; káros egyetemünkre, káros kultúránkra nézve. Kimentí azonban nálunk is, mint más, többnyire keleti és kisebb államokban, ezt a jelentést az: hogy szűkében vagyunk a nagy képességű, alaposan tanult férfiaknak.

Pedig éppen ilyenekre van szüksége a mai államnak, közéletre és közigazgatásra minden terén, — kivált a legfelsőbb régiókban. Mert az a régi közmondás, hogy: „parva sapientia regitur mundus“, ma már, a fölvilágosodás, a szabad sajtó korában nem áll, — és a hol és a kik mégis úgy, parva sapientiá-val akarnak kormányozni, hamar megdőlnek.

De az állami és társadalmi élet ezernyi más, szerényebb állásai és számos pályái is ma már mind *képzett, egész embereket* követelnek meg; csupán a protectió, csupán a szerencse és csupán a fáradhatatlan, — hogy is mondjam — *stréberség*, ma már egyre kevesebb és kevesebb embernek ad hatáskört és befolyást. — Lehet, hogy optimista

vagyok, — de meggyőződéseim, hogy hazám és nemzetem jövője, létele kívánja meg, hogy így legyen.

Legalább így van az mindenütt, a hol a cultura s vele a nemzet anyagi és szellemi jóléte fejlődésben van, s azt az elmaradástól, elpusztulástól meg akarják oltalmazni. Egyébként Magyarországon sem hiszik immár, hogy a kinek a gondviselés állást ad, majd észet is ad a betöltésére; keresik, megválogatják a *szakembert*. Erre czéloz a sok minősítő vizsgálat.

És azt a sok jól képzett és szakismerő embert nekünk magunknak kell, itt Magyarországon, termelnünk; azokat nem lehet, mint a mienknél jobb angol posztót, készen, kívülről importálni, — vagy csak kivételesen.

Egy kicsiny, barbár ország, avagy valamely provinczia el lehet a nélkül, hogy benne magasra fejlődött legyen a tudomány; el lehet teljesen képzett és megbízható szakemberek nélkül az állami és társadalmi élet különféle pályájára és szakmájára nézve; mert kölcsön veheti, egyszerűen másolhatja avagy megkapja más műveltebb országoktól a szellemi kapitalist: de egy önálló, nagy birodalom, minő Magyarország, kell, hogy önálló, öntudatos legyen ezen a téren is és ne csupán államjogi tekintetben. Szellemi fejlődésünknek sajnálatos hátránya még ma is hajdani viszonyunk Ausztriával, a mikor Ausztria gondolkodott helyettünk, az rendelkezett velünk. Még ma is igen gyakran tapasztalható, hogy tudományban, állami közigazgatásban, szellemi munkálkodásunk és nyilatkozásaink mezején nem keressük a nemzeti geniuszt, nem törekszünk szellemi

önállóságra, hanem veszszük kényelmesen a kész osztrák . . . *simli*-t, habár az sokszor épenséggel nem felel meg viszonyainknak.

Gondoskodnunk kell tehát, — a közügyekért felelőseknek gondoskodniok kell, hogy — csak példákat említek — legyenek jogtudósaink, államtudósaink, még pedig oly tanultságúak és képességűek, mint vannak a külföldön, a művelt szomszéd népek között, mert törvényeket hozni, országokat kormányozni, nem rendelhetünk meg a külföldről jogtudósokat és államférfiakat; gondoskodni kell, hogy legyen oly tanult és önálló felfogású közigazgatási karunk, mint a külföldnek van; legyenek oly képzett és képes orvosaink, higienikusaink, mint a külföldön vannak, — legyenek oly férfaink, a specialis szaktudományok minden terén, a kik az államnak és a közéletnek képesek azt a szellemi erőt, itéletet, azt a szakszerű munkát szolgáltatni, a mire azoknak szükségük van, hogy a művelt és egyre haladó külfölddel szemben, az azokkal való versenyben, el ne maradjunk, — a külföld magasabb értelmisége által meg ne károsíttassunk.

Társadalmunk szellemi képességétől, tudományunk virágzásától avagy gyarló voltától függ országunk anyagi föllendülése, avagy a műveltebb szomszédnépek által való kizsákmányolása. Teljesen igaz az, a mit *Klinger István* tanártársam rectori beszédében mondott (1888): „A tudományon alapszik, általa mozdíttatik elő a földi jólét“.

Az állami és társadalmi életre szükséges eme nagyszámú és egyre tökéletesbedő férfiakat azonban, az önálló és magyar nemzeti génuszt, csakis az

egyre tökéletesbedő kultúra, az egyre magasabbra fejlődő iskola, a jó oktatásügy adhatja meg hazánknak, társadalmunknak, — mindenek fölött pedig a *jó egyetem*, a mely szakférfaiban, tanáraiban, birja a korunkbeli tudomány egész erejét és haladását, hatalmát, — tanítványaiban pedig képzett és méltó szellemi munkásokat, valamint utódokat nevel az állam és társadalom számára.

A midőn azonban, t. közgyűlés, oly nagy súlyt fektetek a közjólét szempontjából a tudományra, a szellemi kiművelés széles körben fejlesztésére, az iskolára, az egyetemre, akkor nem abban az irányban kívánom folytatni gondolatfűzésemet, hogy sürgessem a mai szellemi munka, iskolázás, tanítás bővítését, megsarkantyúzását, a tanulónak, a tanárnak, a tudósnak egyre nagyobb szellemi megterhelését. Azt hiszem, és talán nem ítélek teljesen fonákul, ha állítom, hogy azt a szellemi dresszurát, a mit oktatásügyünk — hazánkban és még inkább a külföldön — rá ró az emberi elmére, a mai utakon és módokon nem lehet fokozni, szaporítani, az emberi elme veszedelme nélkül. Ennélfogva a további tökéletesedést más utakon kell elérni igyekeznünk.

Erről kívánok elmélkedni mint orvos és hygienikus, tekintettel a kultur-nemzetekre de kiváltképen hazai viszonyainkra.

Mint magam is szellemi munkás, évtizedeken át tanár és a közélet némely terén szerényen közreműködő szakférfiú, évről-évre látom, sőt érzem, miképen növekedik, párosan a kulturával, a követelés az egyes emberrel, mondhatnám min-

den egyes polgárral szemben. Mit kellett tudnia, mit lehetett tanulnia az embernek — még a kiválónak is — ezelőtt aránylag rövid idővel. Fontolják csak meg, bármely életpálya, bármely tudomány — de leghelyesebben saját szakmájuk és életpályájuk — szellemi követeléseit, ennek rohamosan szaporodó tömegét, — és igazat adnak nekem. — Csak a magam pályáját és szakmáját tekintem: mi volt a higiénie tudománya és mi volt a szerepe a közéletben ezelőtt 100 —, nem 50 —, nem, csak 25 évvel, és mi az most, a mikor (egy-egy higiénikus kongresszus 100 és több ülésen 800 és több higiénikus szakkérdést tárgyal; kérdéseket, melyek megértéséhez ma már orvosi- és természettudomány egyaránt, a chemia, physika, bakteriologia, statisztika, sőt magának a társadalmi életnek megfigyelése szükségesek. — És így van ez, így fejlődött a tudomány és ismeret minden téren. A mai kor tudása csak a közelmulttal szemben is óriási —, mérhetetlen fokozást nyert.

És a tudományoknak és ismereteknek ez a bővülése, behatolása a dolgok mélyébe ma még nem érte el befejeződését, — sőt talán még csak a fejlődés kezdetén van. Évről-évre és szünes-szüntelenül gyarapodik az újabb ismeret a régi mellé. A tanügy vezetői pedig — a mint látom — nyugodtan halmozzák a saját ifjúságukban szerzett ismeretekhez a férfikorukban gyűjtött tudást, és az új nemzedéket mind a kettőnek egyesített tömegével terhelik.

És így megy ez nemzedékről nemzedékre. A régi szellemi teher megmarad, mint valami noli me

tangere, de hozzá csatoltatik generatióról generatióra az újabb haladás, az újabb tudás. Mivé fog növekedni a tudásnak az a tömege, a mit egy gymnasistától meg fognak követelni nem sokára, ha a mai rendszer szerint tanítva, ráróják mindazt velejére, a mit e század eleje óta a paedagogusok a gymnasistától megkivántak, — mint ama kor kulturájának tartalmát, ama korét, a melyben még alig volt természettudomány, hézagos volt a történelem stb. — s hozzá csatolják a tudományok óriás fellendülése nyomán azóta elért haladást, a *modern kultura* vivmányait?!

Nem panasználom fel — tisztelt közgyűlés — a mai kornak eme egyre fokozódó követelését az ember szellemi munkájával szemben, ha az ember szellemi munkája ép oly arányban és ép oly könnyen volna fejleszthető, fokozható, a mint a követelés nő. De nem így áll a dolog. Mert, a míg az emberi lélek és agyvelő — és a test is — ma is csak azzal a képességgel bír — nagyjában, — melylyel a természet ezred évek előtt felruházta, — vannak-e bölcsebb és eszesebb velejűek ma is, mint Plato, Aristoteles voltak? — a míg ma is mindenki, még a legnagyobb tudós is abc-vel kezdi ismereteit megszerezni, mint hajdan, és nem folytathatja ott, a hová egy *Kant* vénségére érkezett: addig a szellemi ismeret tömege egyre és egyre és rohamosan nő. Mondhatnám: a szellemi ismeret és szellemi munka iránt való követelés korunkban geometriai progressióban nő: míg a szellemi képesség legfőlebb arithmetikaiban — sőt jó, ha egyáltalán nő és fejlődik.

Gondoljuk most meg, mi lesz a vége annak ha a szellemi munka iránt való követelés, a munka-teher, a mai arányban, sőt fokozódottabban, egyre tovább nő, a szellemi munkaképesség ellenben nem fejlesztetik, nem fokoztatik kellő arányban?

Régi példás mesét mondok: Egy jóra való és egészséges számarral gondatlan gazdája mezőre ment, hogy megélhetésére szükséges gabonáját haza szállítsa. Útközben piruló almákkal megrakott fát talál; leszedi mind; jó lesz élvezésre; majd díszesen viruló lombokat lát; letépi, összegyűjti, jó lesz háza díszítésére; száraz galyakat is talál; fölszedi és szamarára halmozza; hasznos lesz tüzelésre; végre kiér a mezőre s ráarakja a nélkülözhetetlen gabonát is szamara hátára, de íme ez, a sok teher alatt, összeroskad s a gazda most már a nélkülözhetetlen gabonát sem szállíthatja haza.

Valóban, *mint orvos és hygienikus aggodom*, hogy a már is rendkívül nagy, de e mellett egyre növekvő szellemi megterheléssel nem jut-e az ember is, nem jutnak-e társadalmunk szellemi munkásai is maholnap ama jó állapot sorsára. — Világosan szólva: mint hygienikus aggodom, hogy a mai, szerfölött nagy és még folytonosan növekedő szellemi követeléseknek képesek leszünk-e egészségünk kockáztatása nélkül megfelelni, avagy nem szükséges-e immár komolyan megfontolni azt, vajjon mi módon lehetne a kultúra által túlterhelt léleknek segítségére sietni.

Tisztelt gyülekezet! A *szellemi túlterhelés* kérdése jó ideje már, hogy napirenden van iskoláinkban; azt tartom azonban, hogy sem nem veszi

elég komolyan társadalmunk ezt a fontos kérdést, sem nem látja annak egész terjedelmét. Mert túlterhelés nem csupán az elemi vagy a középiskolákban van, de egyáltalán mindenütt az oktatásügy terén, — de sőt nem csupán itt, hanem magában a társadalmi életben is.

A mai orvos az elmének, a szellemnek a munkáját körülbelől éppen olyannak ismeri, mint pl. az izomnak munkáját. Az elmének munkája anyagcsere növekedéssel jár, mint az izomé; az elme munkáját fáradás követi, mint az izom munkáját. Az elme is edződik a helyes és mérsékelt szellemi munka által, és eltompul, egyes funkcióiban elgyengül a szellemi munka hiánya vagy egyoldalúsága esetén; de egyszersmind az elme is össze-roskad, kimerül, ha mértéken felül megterhelik. Az emberi elmét, ismeretek fölvehetése és megmunkálása tekintetében, végesnek kell kijelentelnünk. Csak bizonyos mennyiséget fogadhat be és dolgozhat fel bármily munka és megerőltetés mellett is; igaz, egyik emberé többet, másiké kevesebbet, s az is igaz, hogy nem mindenki tölti meg csordultig a fejét tudással, ismerettel.

Elménkben a látott, hallott, érzett dolgok mintegy miniatúr-fotogramokban örökíttetnek meg. Elrakatnak az agyvelő különféle részeiben levő millió és millió sejtecskébe. A fotogramm eleinte éles, tiszta; világos tudásunk, emlékezésünk van róla, — de idővel homályosodik. Elenyészik-e végkép? Ki tudja megmondani. Tény, hogy elenyészettnek látszó, rég elfelejtett dolgok azért még sem enyésztek el, hisz látjuk, hogy egy emlékez-

tető jelnek megadásával főlelevenül az egész régi kép. És öreg emberekről, különösen pedig a haladoklókról halljuk, hogy réges-régi dolgokra egyszerre és világosan visszaemlékeznek. A fotogramm tehát megmaradt, és így *helyet foglal*, csak az ideges vezetők, melyek annak képét érezhetővé teszik, azok sorvadtak.

Ha a gyermek nő, fejlődik, tanul, egyre több és több ismeretet, fotogrammot gyűjt velője kaptáraiba, — a kaptár sejtjei telülnek. Ily módon azonban egyszerismind fogy a hely a sejtekben; új dolgok megtanulása egyre nehezebbé válik. Ha az elme túlhalmoztatik, fogy a fotografálás élessége és tartóssága is. A tanultat gyorsan elfeledjük, egyszerismind az összefüggést nagyobb tárgyak, kérdések körében elveszítjük; a tárgyat azért nem értjük meg. Nyilván való ez abból, hogy a túlterhelt gyermek tanulóképessége, megértése, emlékezése gyorsan alászáll; éppen így alászáll a tanulás, az új ismeretek szerzésének, lefotografálásának és bekaptározásának képessége az emelkedő korról is. A kifáradás és a túlhalmozás káros tehát a lélekre, mert rontja a fotografálás élességét és mert elvonja a helyet, tért az agyvelőben újabb képek elől.

Az agyvelőt tehát úgy kell ismeretekkel megtölteni, hogy *ne egyszerre* rohantassék meg az agyvelő, mert ekkor hiányosan, mulólag veszi fel a képeket; és úgy töltessek meg, hogy *ne pazaroltassék a hely* oly dolgokra, ismeretekre, a melyeket bátran nélkülözhet az ember, hanem tartassék fenn a szép, a hasznos, kivált pedig a szükséges ismeretek számára. A jól ápolt agyvelő friss és

munkaképes; maga teremt új képeket, *inveniál*. A rosszúl ápolt, elcsigázott, megtömött agyvelő lassú működésű, csekély inventiójú. Nézzék a fölfedezések történetét, — nézzék egyes népek szellemi munkásságukban való sajátosságait s szellemi produktióik mivoltát, s igazat adnak a mondottaknak.

Ha túlságos sok és túlságos sietéssel, erőszakos módon vitetik az agyvelőbe, akkor nem csupán a fölvetel zavartatik meg, hanem súlyos izgatása, megbetegítése az agyvelőnek is okoztathatik. Az elme-orvosok ismerik jól a szellemi túlterhelésből származó elmebajokat; egyszersmind elme-orvosaink újra és újra hirdetik, hogy napjainkban eme szellemi túlterhelésből származó betegségek, idegesség, izgatottság, agybeli kimerültség, egyre gyakrabban és általánosabban tapasztalhatók.

Ha eme röviden elmondott s a tapasztalás nyomán helyeseknek tekinthető elveket szemelőtt tartjuk, és most vizsgáljuk iskoláink, társadalmunk szellemi munkáját, mennyi fonákságot látunk: nevezetesen a két legnagyobbat, u. m. először, hogy *helytelen módon*, izgatottan, időről-időre sietve, majd lankadva tanulunk, munkálkodunk; másodsor, hogy gondos és értelmes megválogatás nélkül és így gyakran *helytelenül tanulunk*, — szükséges helyett hasznosat, a hasznos helyett szépet, sőt teljesen fölöslegest is, valamint károsat.

Nincs idő és nem is alkalmas a hely arra, hogy behatóan foglalkozzam a szellem munkája, a *tanulás higienéjének* akár csupán eme két alapvető fogalmával is, — csak néhány olyan dologra kívánok rámutatni, a mely szembeötlő és fontos, valamint alkalomszerű.

A *leghelytelenebb módja* a tanulásnak és a szellemi munkának az, a hogyan az egyetemen ifjaink elég gyakran a vizsgákra készülnek. Heteken, hónapokon át jóformán teljesen szellemi munka nélkül élnek; ha el is mennek az előadásra, szellemük másutt — talán a kávéházban, avagy egy ablak alatt — kalandoz. Most közeledik a vizsga ideje. Még egy hónapig, még egy hétig, még egy napig reá ér a tanulásra: ekkor végre neki esik, — éjjelnappal rajta küzköd, — siet, izgatolódik: s azután csodálkozik, hogy veleje nem veszi fel a tárgyat. Nem képes megérteni annak tartalmát, mert mindig csak egyes kisebb, legfrissebben tanult részei lebegnek emlékezete előtt, a többi pedig gyorsan elrepül, — és mire vége a vizsgának, ott van ismereteivel, a hol a vizsga előtt volt, — lelke pedig fáradt, sorvadozó, új szellemi munkától irtózó.

Általában véve a *vizsgázás mai rendszere* összes tanügyünk terén a lélek és elme hygienéjének legnagyobb ellensége. A folytonos, de mérsékelt szellemi munkához kell szoktatni a tanulót, nem pedig a vizsgák rossz rendszere által, a szellemi tétlenséghez s ezt felváltva az önzsaroláshoz.

A tanulás helyes módja továbbá az, a mely a tanult dolgot *megérteti* a tanulóval. A megértett dolog oly világos kép az agyvelő számára, mint a jól meglátott tárgy, — azt jól és szilárdan lefotografozza az agyvelő; a meg nem értett dolog elmosódott kép, nem marad meg a tanuló eszében. Jobb tehát kevesebbet tanulni, de jól megérteni, mint sokat összeolvasni, értelem nélkül.

De éppen annyi fonákságot találhatunk a *tanu-*

lás tárgyában is, mint módjában. Például az elemi iskolában betanult, de meg nem értett mondatokkal szabályokkal oktatják a gyermeket a nyelv szerkezetére, a helyes írás szabályaira, — a helyett, hogy gyakorlás, megszokás által magától vésnék elméjébe az eljárást. Internationalis lélekkínzás pedig a gyermek észére nézve az, hogy más alakú betűkkel él a latin, mással a német, az orosz stb. De sőt a mi iskoláinkban is más alakokkal iratják a nagy *A*-t, mással a kis *a*-t és más alakokkal tanítják a nyomtatott nagy *A*-t, mással a nyomtatott kis *a*-t; más alakokkal írják és nyomtatják a magyar alfabétát, mással a németet.

Az elemi iskolákban 8-féle *a*-t, 8-féle *b*-t, stb. tanul meg a gyermek, holott teljesen elég volna egyféle *a*, *b*, *c*, melyet majd nagyobbra, majd kisebbre lehetne írni és nyomtatni is. Mennyire megkönnyíthetnék ezzel sok milliónyi gyermek szellemi munkáját, s a mi a fő, helyet és időt hagynának neki más hasznosabb ismeretek megszerzésére.

Ugyanezt a helytelenséget találjuk a tanulás tárgyában a felsőbb iskolákban is, fel az egyetemekig. A mit a középkor bámult, művelt és tanult, a klasszikus kort és nyelveket, azt akarják bámultatni, műveltetni, tanultatni az egész mai társadalommal is. Akkor művelhették, nem volt tudásuk számára más tárgy, anyag; de ma, mindennemű tudomány, mindenféle irodalom óriási fejlődése idején amazokra fecsérelni az ifjúságnak befogadásra legképesebb elme-sejtjeit és idejét, valódi léleksorvasztás, lélekpusztítás.

Ne értessem félre. Nem azt mondom, hogy ne

is gondoljunk többé a multakra, a klasszikusokra; — egyedül azt keressük, a mi mai, a mi reális, ami szükséges; nem azt mondom, hogy egyedül a természettudományokkal, fizikával, chemiával s e félével töltsük meg társadalmunk agyvelejét, mert ez szükséges a mai reális korban a megélhetéshez és vagyonszerzéshez, — ellenben hagyjuk el a költészetet, mert az csupán dísz a lélek számára és nem nélkülözhetetlen életeszköz.

Ezt nem óhajtom. Ellenben meggyőződés, hogy egyensúlyt kell tartani a szellem kiművelésében. Nem a *tudóságban*, — az mindenkorra megköveteli immár az egyoldalú belemélyedést egyes tudományszakmákba, hanem az *életre szolgáló kiművelésben*. Több helyet kell adni, mint eddig adtak, a reális ismereteknek, köztük nevezetesen az életre legfontosabb ismeretnek: az egészségtannak is, — és szűkebbre kell szabni a klasszikusokat, nyelveket, ezek theoretikus törvényeit stb. Ily módon a szükséges mellett hely marad a szépnek is és — a mi a fő — hely jut újabb haladásra és *fejlődésre*.

A *természettudományokban* iskolázás elégtelensége megfosztja a társadalmat a mai kor legfontosabb vívmányainak a közjólétre kellő kihasználásától; a *klasszikusok* teljes hiánya pedig sivárrá tenné a társadalom kedélyét. Ép oly fonák volna tehát az a kor, melyben a társadalom csupán chemia, physika iránt érdeklődnék, mint amaz, a melyben nem tett mást, mint Horac-ot, Vergil-t cizáltl kivülről.

És mennyi a fonákság a magasabb oktatásban, az egyetemen is! Egyetemi tanulmányügyünk-

ről szólást más alkalomra hagyva, most csak példát mondok. Ma is sok és fáradságos időt veszteget az orvos-tanuló például az ásványtanra, növénytanra, állattanra stb. ép úgy mint a század elején, a mikor kénytelenek voltak eme tárgyakat fölvenni az orvosi tanulmányok közé, más tantárgyak és tudományok hiányában. Ma az orvosi tudomány egy-egy szakmája terjedelmesebb tudomány immár, mint akkor az összes orvosi tudomány volt. És ma is ama „szép“ és „hasznos“ ismeretekkel töltik meg az ifjút és lelkét, a mikor — mint tapasztalásból és határozott meggyőződéssel állíthatom — nem képes immár „nélkülözhetetlen“ dolgait meggyőzni.

Csak helyesen kell megválasztani a szellemi munka tárgyát, tartalmát; ki kell küszöbölni azt, a mi útban áll és helyet foglal; mértéket kell szabni annak, ami *szép* és *hasznos*: és lesz még hely az emberi velőben a *szükségesre* sőt a tovahaladásra, az újabb vívmányok fölvételére is. — Hogy meddig lesz hely, hogy milyen munkaosztásra lesz szükség majd idővel, a tudományok tovafejlődésével, bővülésével, hogy a véges emberi elme ki ne merüljön, meggyőzze a kor haladásával a versenyfutást — azt a jövő fogja megmutatni.

Csak rövid és általános vonásokban igyekeztem megvilágosítani azt a tényt, hogy korunk mindenkítől, de nevezetesen a *szellemi munkástól egyre több és több szellemi munkát követel meg*; hogy a *tudományok és ismeretek köre egyre és szinte határtalanul bővül, míg az emberi elme az a régi maradt*; figyelmeztettem arra, hogy a *szellemi munka — ép úgy*

mint a testi — kimerít, s túlságban elnyomorít, azért elkerülhetetlennek jeleztem hygienikus okokból a szellemi munka reformját, nevezetesen a tanítás reformját.

Meggyőződésem, hogy nagy szolgálatot tesz a kulturának, a ki a mai tanítás módját valamint anyagát úgy reformálja, hogy kiveti abból a régi megszokás szentesítette sallangot és ólmos töltelékot s így több helyet szerez a túlsufolt elmében a modern ismereteknek; és meggyőződésem, hogy nagy szolgálatot tesz a *szellem hygienéjének* az, a ki megkönnyíti az elme terhét a nélkül, hogy a kulturát csorbítaná, — ámbár, beismerem, hogy mindez nehéz, a zsenihez méltó feladat.

Vajha éppen magyar geniusz teremtené meg azt a zsenít. Magyarországtól már kapott a művelt világ vezéreszméket a hygiene-terén. *Trefort* jelentette ki, hogy a mi pénz hiányzik egészségügyi intézményekre, azt pótolni kell az olcsóbb, de szintén hasznos értelmiséggel, és behozta a hygienének tanítását iskolákba, seminariumokba és létesítette az iskolaorvosokat. *Berzeviczy* pedig hangoztatta, hogy a szellemi munka által veszélyeztetett testi egészséget oltalmazni kell a test erősítésével és ápolásával, és buzgalommal munkálkodott az iskolai játékok meghonosításán. De sőt a szellemi munka megválogatására, a *kiselejtezésre* is éppen Magyarországon tettek legelőbb kísérleteket: *Csáky* minister! Bizalommal vagyok az iránt, hogy a lélek hygienéje éppen Magyarországon fogja megtalálni mesterét, zsenijét. Hygienisták, humanisták: *Sursum corda!*

Tisztelt közgyűlés! Átvettem az egyetem rectori tisztjét a folyó évre. Megszokott phrasis, hogy az új rectortól „sok üdvös reformot, lendületet várnak az egyetem fejlődése körül“. Kérem, ne várjanak tőlem semmi reformot, semmi lendületet. Hisz a rectori év oly rövid, a rector hatásköre olyan szerény és tisztán aprólékos adminisztratori természetű, hogy nem is merek gondolni valami újra, valami reformra. Örülök, ha nem maradok el nagyon is messze jeles elődeim példájától. Azt már ígérhetem, hogy igyekezni fogok nyomukba jutni. És nem is jók azok az egyetemi reformok, melyek túlhamar, éretlenül lépnek régi intézmények helyébe!

Másrészt tudom, hogy az egyetem működése, hatása a tanítványokra és társadalomra nem rector-tól, hanem *tanároktól* függ, s ha ez az év gyümölcsöző év lesz a magyar kulturára nézve, a tanárok érdeme lesz. Ebben az érdemben nem osztozhatik a rector, nem osztozhatik más, mint a tanítvány és a kormány, a mely a tanárokat működésükben támogatja.

A *tanítványok!* — az egyetemi hallgatóság! mily szép, mily becsülésre, mily szeretetre méltó testület — és mégis — szinte szégyenlem megvalítani — a hallgatóság okozza bennem az aggodalmat, vajjon képes leszek-e rectori adminisztratív tisztemnek megfelelni. Különös volt. Az első, a ki megválasztásomhoz gratulált, hozzá tette jó kívánságképen: csak ne legyen bajom az egyetemi ifjúság *lelkesedéssel*, politikai szereplésével.

Tudom jól, hogy ifjúságunkat nagyon is hamar elragadja a lelkesülés s ekkor nem csupán a szíve dobog, de elméje is lángol. És a rector legyen a

hideg zubany, a mely a lázat eloltsa s a lelkesültet józan gondolkodásra bírja? — Nehéz feladat!

Sok és jeles egyetemi férfiúnak okozott már gondot egyetemi ifjúságunk megszokott politikai szereplése. *Greguss* már 1879-ben így szólt az egyetemi ifjúsághoz: „Mivel bizonyítják be önök honzeretetüket: azzal-e, hogy szent nevét derüborura hangoztatják, vagy pedig azzal, ha minden erejükből minél hasznosabb polgáraivá képződnek.“ *Balogh* pedig (1882) azt kérdezi az ifjúságtól: „Olvasták-e, hogy Róma forumán az ifjak politikai ügyben szót emeltek.“

Én nem ismerem a római jogot, de látom a mai népek politikai életét s azt veszem észre, hogy mennél kisebb, éretlenebb, zabolátlanabb valamely nép, annál több szerepet játszik politikájában az ifjúság és az utca; a nagy kulturnépek között az ifjúság a nemzet nagy politikai törzsének fiatal hajtása, a mely idővel maga is törzsszé fejlődik és nem engedi magát gyenge és hajlékony korában, élelmes emberektől, lenyesegetni, hogy söprűvé kössék az utca számára.

A lelkesedés a nemesért, a közjóért szép és üdvös dolog. És nem tudnám becsülni, kivált pedig nem tudnám szeretni azt az ifjúságot, mely magas, nemzeti czélokért nem lelkesülne. De a lelkesülésben az alak a döntő, — a *forma*, a melyben nyilatkozik. Az igaz lelkesülés nemes *tettekben* nyilatkozzék, munkában, ha kell áldozatban; a *frázis*, mennél hangosabb annál kevésbbé igaz lelkesedés, — hanem inkább *feltűnésvágy*.

Lelkesedjenek uraim, de *őszintén*, az ifjú szív hamisítatlan, igaz hazafiasságával.

És most befejezésül ahhoz fordulok, a kit lelki szemeim előtt láttam, a mikor elmondott gondolataimat agyamban forgattam; a kit mindnyájan örömmel, tisztelettel és szeretettel látunk magunk fölött: a közoktatásügy ministeréhez, *Eötvös* báróhoz.

Örömteljes véletlennek köszönhetem, hogy *én* üdvözölhetem *Őt* először magas állásában, egyetemünk színe előtt. Tudósabbat, bölcsőbbet nem művelhet ugyan ott sem, mint tanári székében s laboratoriumában művelt, de igenis hazánk kulturájára, egyetemünk fejlődésére nézve sokszorosan nyomatékosabban, hasznosabban intézkedhetik.

És most, mondjam-e el, hogy vannak kívánságaink egyetemünk föllendülése érdekében; vannak panaszaink fennálló intézményeink némelyike ellen; vannak szükségaink épületekben, tudományos felszerelésben?

Mily balgaság volna. Hisz' ismeri *Ő*, jobban mint *én* és más, hiányainkat, fogyatkozásainkat, szükségleteinket.

Avagy kérjem tőle egyetemünknek támogatását, — igyekezzem megnyerni jóakarátát? Mily blasphemia volna. Hisz' eszét, tudományát, munkáját, élete javát áldozta ezen egyetemnek; hisz' mindnyájan láttuk, tudjuk, mennyire szerette Alma mater-ünket.

Csak azt az egyet kérhetem tőle: tartsa meg szívében jövőre is egyetemünket, tanárainkat és egyetemi ifjúságunkat.

